

Boekbesprekingen

Zijderveld, Anton C.
Een rapsodisch leven. Herinneringen

Amsterdam: Bert Bakker, 2001, 250 pp.
ISBN 90-351-2360-3

Anton C. Zijderveld, geboren in 1937 en momenteel hoogleraar sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, presenteert zijn herinneringen als een verzameling scherven. Het lukte hem niet om er een samenhangend geheel van te maken.

Die losse structuur geeft charme aan het boek; de hoofdstukken zijn te lezen als korte verhalen die onderling wel verband houden, maar vaak ook op zichzelf kunnen staan. De bron van deze verhalen is rijk, want Zijderveld leefde op zeer verschillende plaatsen in de wereld en hij ontmoette mensen van wie de meesten van ons slechts kunnen dromen. Twee stukken vormen een bijzonder geheel: een terugblik op internering in het jappenkamp en een bezoek aan Japan, waar hij in 1988 enkele maanden gasthoogleraar was. De wisseling van rollen, plaatsen en leeftijden geeft een sterke spanning aan deze twee verhalen. De terugblik op de internering tijdens de Tweede Wereldoorlog is sterk gekleurd door wat Anton anderen later hoorde vertellen. In het land van zijn vroegere overheerser is de gasthoogleraar een actieve speurder. Naar aanleiding van zijn bezoek aan Japan wilde Zijderveld over dit land een

heel boek schrijven, maar dat is nooit voltooid. Het hoofdstuk is er een residu van.

Zijderveld studeerde theologie, maar benadrukt dat hij geen kerkelijk examen deed. In een van de laatste hoofdstukken vertelt hij hoe hij in Amerika getroffen werd door een opmerking die hij bij Nietzsche vond. Nietzsche prees de antieke Grieken, 'omdat ze diep waren aan de oppervlakte'. Hier voegt Zijderveld een opmerking aan toe over zijn eigen studie en over wat Peter Berger hem later leerde: 'In mijn theologiestudie had ik steeds geprobeerd diep in de diepte te zijn, van Berger leerde ik dat je in de sociologie, heel Grieks, diep aan de oppervlakte moet zijn' (p. 217).

Ik citeer deze passage zo uitvoerig, omdat er een norm in vervat zit waaraan deze memoires kunnen worden getoetst. Mag men van een socioloog verlangen dat diens beschrijvingen aan het Griekse criterium voldoen? Wie hiermee instemt, zal een groot deel van *Een rapsodisch leven* beneden de maat vinden. Vaak is Zijderveld alleen maar oppervlakkig en ontbreekt de complementaire dimensie.

Oppervlakkigheid domineert sterk zodra Zijderveld mensen beschrijft: hij vertelt vooral iets over hun uiterlijke verschijning. Hij schrijft over talrijke personen die in de herinnering ineenschrompelden tot mooie of lelijke figuren, goed of slecht gekleed. Interessante ideeën van hemzelf of van anderen komen in dit boek slechts sporadisch voor.

Uiterlijke kenmerken verworden bij Zijderveld op een merkwaardige manier tot stijfijguur. Toen hij nog in Tilburg doceerde, kwam hij in aanvaring met een student. Wat deze jongen nu precies zei of deed, beschrijft Zijderveld niet. Hij maakt alleen duidelijk, dat de student het niet met hem eens was en scheldend een vergadering verliet, waarbij de deuren knalden. De beschrijving van een aanvaring leidt Zijderveld in met een opsomming van uiterlijke kenmerken: 'Die student – een onsympathiek, myopisch sujet dat nog scheel keek ook' (p. 232). Kennelijk is hiermee voldoende duidelijk gemaakt dat diens opstelling nooit kon deugen.

De auteur presenteert zich in zijn herinneringen als buitenstaander. In principe is dit een aantrekkelijke positie, want buitenstaanders zijn ongebonden en kunnen met een zekere distantie waarnemingen verrichten. In dit boek pakt de rol van buitenstaander echter paradoxaal uit. Zijderveld vindt bijna alles en iedereen vervelend, afkeurenswaardig en dom – zijn eigen gezin, sommige vormen van muziek en boeken van klassieke schrijvers uitgezonderd.

Sociologie is een vak van niks; onderzoekers zijn neuzentellers. Bij een toespraak tot 'een honderdtal sociologische onderzoekers' grijpt de ambiance Zijderveld naar de keel en wil hij zich meteen uit de voeten maken. Toch houdt hij zijn redevoering over een thema (het symbolisch interactionisme) waarover hij kort tevoren een boek las, maar: 'De smoelen in mijn publiek stonden stroef. Postzegelgezichten. Ze leken op die van de studenten uit de Gereformeerde Bond die ik tijdens mijn theologiestudie had waargenomen: humorloze, inspiratieloze, dode visages' (p. 177).

Als student beseft Zijderveld reeds, 'dat je mensen die je bewondert, beter niet persoonlijk kunt ontmoeten' (p. 105). Dit besef vindt in de rest van het boek een bevestiging, maar slaat *Een rapsodisch leven* ook aan scherven, want deze herinneringen zijn vooral verslagen van ontmoetingen.

Karel Soudijn

John van Kesteren, Pat Mayhew en Paul Nieuwbeerta

Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries, Key Findings from the 2000 International Crime Victims Survey

Den Haag: WODC, 2000, 224 pp.
ISBN 90-74797-14-8

Vier keer zijn in een groot aantal industrielanden tegelijk vergelijkbare slachtofferenquêtes gehouden. Hun nut en dat van landenvergelijkingen staat buiten kijf. Toch heeft onderhavig verslag me geleerd dat er bij de analyse van prachgegevens veel mis kan gaan. Wegens de kritiek in de krant op de resultaten uit de eerste ronde van 1989, beschouw ik de bevinding dat Nederland in 2000 in de volgorde van landen van veel naar weinig slachtofferschap op de derde plaats staat, als een sleutelbevinding. De oude kritiek luidde dat Nederland op een hoge plaats stond, enkel omdat daar meer fietsen zijn en fietsen betrekkelijk vaak worden gestolen. In de vierde ronde zijn de onderzoekers nog steeds niet uit de kwestie wat te doen als fietsenbezit van land tot land verschilt, en daarmee uit de kwestie van een rangorde van lan-

den naar algeheel slachtofferschap. Bovendien spelen er nog andere kwesties.

De eerste kwestie. De onderzoekers maken twee volgordes: één naar het percentage huishoudens per land dat in een jaar slachtoffer wordt van minstens één fietsendiefstal (*prevalence*), en één naar het gemiddeld aantal fietsendiefstallen per huishouden (*incidence*). Deze maten worden tevens bepaald voor tien andere misdrijven, en voor de elf bij elkaar. Omdat *incidence*-maten fijnere gegevens benutten, zijn ze beter, maar de onderzoekers beweren dat *prevalence*-maten eenvoudig en geldig zijn. Geldig? Het is de bedoeling dat het verschil wordt vastgesteld tussen een huishouden dat in een jaar één keer een misdrijf meemaakt, en een huishouden dat in een jaar driemaal slachtoffer wordt.

Ten tweede is daar de kwestie dat de steekproeven huishoudens als eenheid nemen, terwijl de lijst van elf wetsovertredingen vier keer betrekking heeft op de ondervraagde uit een huishouden zelf (beroving, diefstal, geweld, zedenmisdrijf) en zeven keer op het huishouden in zijn geheel (inbraak, poging tot inbraak, diefstal van nul, één, twee, enzovoort van de fietsen (brommers, auto's) in het huishouden, diefstal uit nul, één, enzovoort van de auto's, en beschadiging aan nul, één, enzovoort van de auto's. De aantallen fietsen, brommers, auto's in een huishouden werden ook vastgesteld, evenals het aantal leden en volwassen leden van een huishouden. Ik zie niet in wat voor zin het heeft een totaalmaat uit te rekenen door gegevens voor wetsovertredingen tegen een lid van een huishouden zelf, samen te voegen met gegevens voor vergrijpen tegen de eigendommen van een huishouden. Op welke eenheid slaan zulke bevindingen?

Ten derde is er een moeilijkheid met de cij-

fers over fietsendiefstal in een land, die er ook is met cijfers voor brommerdiefstal en voor de drie vergrijpen waarbij het om auto's gaat. Deze cijfers worden in de vierde ronde niet alleen uitgerekend als een percentage voor alle huishoudens, maar ook als een percentage voor alle huishoudens met een fiets (brommer, auto). Dat gaat de goede kant op. Maar niet ver genoeg. Een *incidence*-cijfer slaat op alle huishoudens met minstens één fiets. Als huishoudens meer dan één fiets bezitten, moet daarvoor worden gecorrigeerd. Dat gebeurt niet.

De vierde kwestie is in hoeverre cijfers over fietsendiefstal voor alleen fietsenbezitters beter zijn dan cijfers voor fietsendiefstal voor de gehele bevolking. Deze kwestie is van belang omdat het cijfer van de onderzoekers voor de elf misdrijven bij elkaar weer berekend is over de gehele populatie. De onderzoekers geven geen rechtstreeks antwoord. Op het niveau van landen blijkt er een hoge correlatie te bestaan tussen het percentage huishoudens dat minstens één fiets bezit en de kans dat er in een jaar minstens één fiets wordt gestolen uit een huishouden dat minstens één fiets bezit. Maar waarom wordt deze correlatie uitgerekend? De onderzoekers vatten de gevonden correlatie op als een bevestiging van de hypothese dat de gelegenheid de dief schept. Dat kan zo zijn. Maar de correlatie gaat voorbij aan de kwestie welke cijfers moeten worden vergeleken, als het gaat om algeheel slachtofferschap in een land (waaronder diefstal van fiets, brommer en auto), terwijl bezit aan fietsen, brommers en auto's per land verschilt.

De vijfde kwestie is de vervaardiging van een rangorde van landen naar totaal slachtofferschap die niets zegt over verschillen tussen landen in bezit aan fietsen, brommers en

auto's. Een oplossing voor die kwestie bestaat al langer. Als het om sterfteverschillen tussen landen gaat, worden gestandaardiseerde sterftecijfers berekend. In een land met een hoger percentage inwoners tussen bijvoorbeeld vijf en dertig jaar, is de sterfte lager. Dat is niet zo omdat de mensen daar langer leven, maar omdat er meer jongeren zijn en zij minder kans hebben om te sterven. Van het percentage jongeren wil men daarom afzien. Daartoe standaardiseert men het totale sterftecijfer op de gemiddelde leeftijdsverdeling van alle te vergelijken landen. De oplossing bij slachtofferschap is overeenkomstig. Dan moet worden gestandaardiseerd op een bepaalde bezitsverdeling. Dat wil zeggen: de huishoudens van de zeventien landen hebben gemiddeld voor x procent geen fiets (brommer, auto), voor y procent één, voor z procent twee fietsen, enzovoort. Bij de berekening van de mate waarin de huishoudens van een bepaald land slachtoffer worden van een auto-, fietsen- of brommerdiefstal of van de elf overtredingen tezamen, behoort niet te worden uitgegaan van de aantallen feitelijke bezitters in dat land. Het vertrekpunt is de mate waarin in een land fietsen (brommers, auto's) worden gestolen (het aantal fietsendiefstallen in een land gedeeld door het aantal fietsen, enzovoort). De tussenschakel bestaat uit de verdeling van het aantal fietsen (brommers, auto's) per huishouden in alle te vergelijken landen. De vermenigvuldiging van beide grootheden vormt de gezochte vergelijkingsmaatstaf. Bovenstaande opmerkingen betreffen het eerste analysehoofdstuk van onderhavig boek. Wegens ruimtegebrek blijft verder commentaar achterwege.

W.C. Ultee

Lesthaeghe, R. (ed.)
*Communities and generations:
Turkish and Moroccan populations
in Belgium*

Brussel: CBGS/NIDI, 2000, 355 pp.
ISBN 90-403-0110-7

Communities and Generations geeft een overzicht van het integratieproces van Turken en Marokkanen in België. Dat wordt gedaan aan de hand van de volkstelling van 1991, een enquête onder Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen en Brussel (1991-1993) en een nationale enquête onder Turkse en Marokkaanse mannen. Deze data leveren een schat aan informatie over sociale en culturele veranderingen in de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in België.

Na een inleiding waarin Lesthaeghe een verdienstelijk overzicht geeft van de relevante theorie over integratie, gaat hij in het tweede en derde hoofdstuk in op de karakteristieken van de Turkse en Marokkaanse immigratie naar België. In de hoofdstukken vier tot en met zes wordt via een aantal sociaal-culturele indicatoren een beeld gegeven van het moderniseringsproces onder Turken en Marokkanen. In de hoofdstukken 7, 8 en 9 wordt ingegaan op de sociaal-economische integratie van Turken en Marokkanen.

Lesthaeghe benadrukt in zijn inleiding dat de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen *transnationaal* zijn. Door de toegenomen reis- en communicatiemogelijkheden is het mogelijk geworden om intensieve relaties te onderhouden met dat deel van de gemeenschap dat is achtergebleven in het land van herkomst. Dat is een factor waarmee in de traditionele assimilatietheorieën (die geïn-

spireerd zijn op de Chicago School) geen rekening wordt gehouden. De Turkse gemeenschap blijkt transnationaler van karakter dan de Marokkaanse gemeenschap. Dat uit zich bijvoorbeeld bij de gezinsvorming in de sterke voorkeur voor een 'import'-partner uit Turkije.

Een tweede factor die van belang is voor het integratieproces van Turken en Marokkanen is de manier waarop hun gemeenschap zich in de ontvangende samenleving ontwikkelt. Met de toename van hun aantal ontstaat steeds meer draagvlak voor eigen voorzieningen en formele organisaties op politiek, cultureel en religieus terrein, hetgeen door Breton (1964) *institutional completeness* wordt genoemd. Deze eigen voorzieningen en organisaties kunnen een belangrijke rol spelen in de instandhouding van de eigen cultuur. In dit verband wordt in hoofdstuk 4 opgemerkt dat de Koerdische gemeenschap zo klein is dat men zich wel tot de ontvangende samenleving moest richten. Mogelijk is daardoor de secularisatie bij Koerden verder voortschreden dan bij Turken.

Het is van belang te onderkennen dat de integratie een meerdimensionaal proces is. Sociale en culturele veranderingen zullen zich op het ene terrein sneller voordoen dan op het andere. Lestaeghe stelt voor om de hiervoor gebruikelijke term *segmented assimilation* te vervangen door *heteropraxis*. Daarmee wil hij benadrukken dat de ontvangende samenleving niet per se het referentiemodel is. Sociale veranderingen in het land van herkomst kunnen ook van invloed zijn op het gedrag van minderheden en kunnen zich bovendien in een sneller tempo afspelen dan in de migrantengemeenschap. Een voorbeeld hiervan is dat de stijging van de leeftijd bij het eerste huwelijk onder Turken en

Marokkanen in België (net als overigens onder Turken en Marokkanen in Nederland) langzamer verloopt dan in Turkije en Marokko zelf.

Een vaak onderbelichte factor in het integratieproces van allochtonen is de manier waarop de ontvangende samenleving op ze reageert. Dan gaat het niet alleen om beleid dat integratie belemmert dan wel bevordert, maar ook om het publieke discours en spanningen met de autochtone bevolking. In hoofdstuk 6 blijkt dat Turken en Marokkaanse mannen die in regio's wonen met een grote steun voor extreem-rechts, zich vaker gediscrimineerd voelen. Voor Turkse (maar niet voor Marokkaanse) mannen geldt bovendien dat er een positief verband bestaat tussen frequent moskeebezoek en het zich gediscrimineerd voelen. Overigens blijkt dat een grote steun voor extreem-rechts in de regio geen grotere aanhang van fundamentalistische stromingen binnen de islam uitlokt.

Het beeld dat uit de meeste hoofdstukken naar voren komt, is tamelijk eensluidend. Het moderniseringsproces verloopt bij Turken langzamer mede dankzij hechtheid van de transnationale Turkse gemeenschap, terwijl de Marokkaanse gemeenschap veel meer heterogeen is. Die grotere heterogeniteit is in de eerste plaats het gevolg van de grotere variatie in de Marokkaanse emigratie naar etnische samenstelling, taal, geografisch herkomstgebied (ruraal/urbaan) en migratiemotief. De heterogeniteit is verder toegenomen omdat er binnen de Marokkaanse gemeenschap grotere verschillen zijn in het tempo van de integratie dan binnen de Turkse gemeenschap. Zo zijn er onder Marokkanen meer hoogopgeleiden dan onder Turken, maar ook meer mensen zon-

der afgeronde opleiding. De secularisatie is bij Marokkanen verder voortgeschreden, maar (waarschijnlijk) ook het fundamentalisme. Verder hebben tweede-generatie-Marokkanen een positievere attitude ten opzichte van 'Belgische' normen en waarden en hebben zij modernere opvattingen ten aanzien van gezinsvorming. De keerzijde is dat de generatiekloof (en overigens ook de kloof tussen de seksen) bij Marokkanen groter is dan bij Turken.

Wie bekend is met het onderzoek onder Turken en Marokkanen in Nederland zal veel parallellen zien. Belangrijk verschil is dat de taalbarrière in het Franstalige deel voor veel Marokkanen klein is. In verband hiermee is het aantal Marokkanen dat in België komt om academisch onderwijs te gaan volgen, ook veel groter dan in Nederland. Verder blijkt de gerichtheid op de Belgische samenleving en politiek onder Turken in België gering, terwijl Fennema en Tillie voor Amsterdam hebben laten zien dat Turken ondanks een sterke oriëntatie op Turkije meer betrokken zijn met de lokale politiek dan andere minderheidsgroepen, waaronder Marokkanen. Een laatste verschil is dat het etnisch ondernemerschap van Turken achterblijft bij dat van de Belgische bevolking, terwijl Turken in Nederland juist ondernemer zijn dan de autochtone bevolking. Op den duur kan het beeld echter wel veranderen, als een deel van de veelal jonge werknemers van 'etnische bedrijven' voor zichzelf gaat beginnen.

Gezien de schat aan informatie die het boek oplevert, is het een aanrader voor eenieder die zich bezighoudt op het terrein van de integratie van minderheden. In vergelijking met het meeste Nederlandse onderzoek is het verfrissend dat van een rijk arsenaal aan sta-

tistische technieken gebruik wordt gemaakt, waardoor de beschikbare data optimaal worden benut. Een minpuntje is dat de veelheid aan analyses in sommige hoofdstukken ten koste gaat van het verhaal. Verder had er nog wel een strakkere redactie mogen worden gevoerd. Zo wordt de lezer een aantal keren vergast op dezelfde details over de enquêtes en ontbreken een aantal onderlinge verwijzingen tussen de hoofdstukken. Soms leidt dat tot kleine tegenstrijdigheden. In hoofdstuk 5 (waar het gaat over relatie- en gezinsvorming) wordt bijvoorbeeld de geringe modernisering van Turkse vrouwen in Antwerpen verbonden aan de traditionele kenmerken van hun herkomstgebieden, terwijl in hoofdstuk 4 traditionalisme (op religieus gebied) wordt gezien als een reactie op de massale steun voor het Vlaams Blok. Al met al is het echter een zeer leeswaardig boek.

Gideon Bolt

Van de Wouden, R. & E. de Bruijne
De stad in de omtrek. Problemen en perspectieven van de vier grootstedelijke gebieden in de Randstad

Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau,
2001, 198 pp.

ISBN 90-377-0060-8

Op het eerste oog een nuttig boek over stedelijke problemen en perspectieven. De binnen dit thema gebruikelijke onderwerpen als demografie, wonen, economie en arbeidsmarkt vinden een plek in de hoofdstukken 2 tot 5. Daarna komt concentratie en segregatie (hoofdstuk 6) aan de beurt en vervolgens

beleid en bestuur. Zoals in tal van rapporten van (semi-)overheden worden veel grafieken en tabellen gepresenteerd. Zij zijn handig voor de lezer, mede omdat zij op de ruimtelijke indeling van de vier randstedelijke stadsgewesten zijn uitgevoerd. Een grote verbetering vergeleken met *De beklemd stad* uit 1996.

De centrale (uiterst vage) vraag is of de ruimtelijke scheefheid nog steeds (sinds 1996) de dominante verklaring biedt voor de ontwikkelingen in de grote steden (p. 10). Aanvullende vragen betreffen veranderingen in economische en demografische trends die deze dominantie zouden kunnen opheffen. In het zogenaamde causale model worden genoemde ontwikkelingen gereduceerd tot de 'concentratie van lage inkomens en etnische minderheden in de stad, de 'afname van sociale cohesie en veiligheid' en tot 'grootstedelijke werkloosheid'. Een (eventuele) concentratie van lage inkomens van personen van Nederlandse herkomst is blijkbaar geen ontwikkeling, evenals die van hoogontwikkelde minderheden. Grootstedelijk betekent kennelijk net als stad, grote gemeente. In hoeverre de conclusies uit dit 'grootstedelijke' onderzoek ook gelden voor andere delen van Nederland komt niet aan de orde, hoewel veelvuldig cijfermatige vergelijkingen worden gemaakt.

Op het gebruikte causale model is veel commentaar te leveren, maar wat mij vooral is opgevallen is de veronderstelde totale afhankelijkheid van de etnische minderheden. De auteurs sluiten daarmee aan bij de visie dat in de bovengenoemde woonmilieus een cultuur van armoede ontstaat, die de buurtbewoners elk initiatief ontnemt met uitzondering van illegale activiteiten. De discussie over deze relatie is al oud, en voor een niet gering deel

ideologisch bepaald: 'Do not blame the victim'. Het boek *The Promised Land* (1992) van Nicholas Lemann is zeer interessant in dit verband. Niet alleen omdat hij een overzicht geeft van de wisselende politieke correctheid in de Verenigde Staten, maar vooral omdat hij een samenhangend verhaal weet te maken van de ontwikkelingen zoals behandeld in de hoofdstukken 2 tot 5 in relatie tot het levenspad van immigranten. Juist dit is het grote probleem van *De stad in omtrek*. Het boek vertoont te weinig samenhang tussen vraagstelling, empirie en beantwoording van de gestelde vragen.

Ik heb absoluut geen bezwaar tegen empirisch materiaal. Het is onmisbaar om ideologisch en andersoortig gezwets te voorkomen. Maar het moet wel voortvloeien uit een duidelijk geformuleerde vraagstelling en worden gekozen en geordend op basis van literatuur die op mogelijke verklaringen attendeert. De vraagstelling wordt bijvoorbeeld op het ruimtelijke vlak onvoldoende uitgewerkt. Gaat het om de sociaal-economische mobiliteit van 'etnische minderheden' of om hun (eventueel) geconcentreerd wonen op een schaalniveau dat niet past bij de scholingsmogelijkheden of de bereikbaarheid van arbeidsplaatsen? Indien het eerste het geval is, moet men zich er bij de opzet van bewust zijn dat woongebieden op sociaal-economische indicatoren vele jaren lager dan een gemeentelijk of regionaal gemiddelde kunnen scoren, terwijl (ex-)bewoners toch een grote sociaal-economische mobiliteit vertonen. Het woongebied functioneert in dit geval naar analogie van de school. Men dient dus de ruimtelijke mobiliteit te meten.

De klassieke ecologische literatuur ziet de relatie ook op deze wijze, namelijk de ruimtelijke spreiding van huishoudens over ver-

schillende woonmilieus is een gevolg en een uitdrukking van hun maatschappelijke positie, met name op de arbeidsmarkt. Het ruimtelijk samenwonen van immigranten wordt gezien als onontbeerlijk voor de eerste fase van vestiging, zodat het begrip congregatie meer op zijn plaats is dan segregatie.

Kortom, in hoeverre ruimtelijke scheefheid (nog steeds) als een overheersende verklaring kan worden gezien van genoemde grootste-delijke problemen, wordt theoretisch niet duidelijk gemaakt en blijkt ook niet uit de empirische hoofdstukken.

Niettemin doen van de Wouden c.s. aanbevelingen die heel wat politici en stedenbouwers stof tot nadenken kunnen geven. Zij overdrijven misschien met de opmerking dat de sociale pijler in het beleid niet bestaat, maar zeker is dat het Nederlandse beleid te veel is gericht op bakstenen en beton, en hopeloos tekortschiet bij het organiseren van de samenleving in ruimte en tijd. Daarbij maakt de steeds mondiger en welvarender burger de 'maakbaarheid van de samenleving' niet eenvoudiger. Zo is het belang van de nabijheid van het centrum van de centrale stad voor één kostwinner veranderd in de bereikbaarheid van twee centra in de polycentrische stedelijke regio voor twee partners. En als een gemeente als Amsterdam een groot gebrek heeft aan werkers in de gezondheidszorg, het onderwijs en aan loodgieters, dan kan dat probleem niet op korte termijn worden opgelost. Enerzijds vanwege het tientallen jaren gevoerde gemeentelijke woningbouwbeleid, anderzijds doordat de recente internationalisering veel koopkrachtige buitenlanders naar Amsterdam trekt.

De stad in omtrek geeft in ieder geval aanleiding tot verdere vragen en hopelijk ook antwoorden.

Lemann, N. (1992). *The promised land. The great black migration and how it changed America*. New York: Vintage Books.

Cees Cortie

Easton, M.
De demilitarisering van de Rijkswacht

Dissertatie Vrije Universiteit Brussel.
Handelsuitgave: VUBPress, Brussel, 2001, 351 pp. ISBN 90-5487-295-0

Krijgsmacht en politie zijn maatschappelijke instellingen die in de sociologie tegenwoordig niet zo heel vaak meer worden bestudeerd. Dat wekt enige verbazing: onderwerpen als veiligheid, openbare orde, criminaliteit en internationale conflicten trekken veel aandacht in het politiek debat, in de media en in het alledaagse verkeer tussen mensen. Dat is bepaald niet alleen in Nederland zo, in België is de belangstelling voor dit soort onderwerpen zeker sinds de Dutroux-affaire minstens zo groot. In die debatten wordt het functioneren van de meest betrokken instituten uiteraard wel besproken, maar tot veel wetenschappelijke weerklink leidt die aandacht in het algemeen niet.

Marleen Easton vormt een uitzondering op die tendens. In haar goed leesbare proefschrift onderzoekt zij minutieus en systematisch de ontwikkelingen van de Belgische Rijkswacht gedurende de periode 1940-1998. Haar focus is dus sterk historisch, maar in haar benadering is de (organisatie-) sociologische werkwijze onmiskenbaar. Het gaat haar om de precare relatie tussen de

Rijkswacht en de defensieorganisatie. Sinds Napoleon bestaat het fenomeen van de Rijkswacht in veel Europese landen (de Koninklijke Marechaussee in Nederland, de Guardia Civil in Spanje, de Carabinieri in Italië en uiteraard het grote voorbeeld de Gendarmerie in Frankrijk). Het is een militaire politieorganisatie, met taken die eerst en vooral binnen de krijgsmacht zelf liggen: straf- en publiekrechtelijke optreden binnen land-, lucht- en zeemacht. Daarnaast zijn er, afhankelijk van de specifieke constellatie in elk land, taken op het gebied van grensbewaking, bestrijding van de zware misdaad, bewaking van bijzondere objecten en personen, alsmede politietoetreden in rurale gebieden (daar waar de gemeenten te klein zijn om over een eigen politiekorps te kunnen beschikken); ten slotte is er de functie van 'last resort' voor de handhaving van de binnenlandse openbare orde wanneer de reguliere politie die niet meer zou kunnen garanderen. De militaire politieorganisatie ligt dus zowel qua taakstelling als qua aansturing (departement van defensie of binnenlandse zaken) en cultuur nadrukkelijk tussen twee werelden in. Afhankelijk van het tijdsgevoel is nu eens de defensieorganisatie sterker en dan weer de reguliere politie-invloed. Zoals gezegd, gaat het daarbij om precaire evenwichten.

Marleen Easton stelt vast dat de Belgische Rijkswacht in de onderzochte periode een proces van demilitarisering heeft doorgemaakt. Zij heeft alle reden om dat te zeggen, want in 1991 heeft de politiek in België een rode streep getrokken; in dat jaar werd namelijk een wet op de demilitarisering van de Rijkswacht aangenomen. Was de Rijkswacht in 1941 toch eerst en vooral de politieorganisatie van de landmacht, in de

jaren vijftig was de Rijkswacht geworden tot het vierde krijgsmachtdeel, om in de jaren negentig van de vorige eeuw te worden tot een organisatie buiten de krijgsmacht. Ter adstructie van die algemene bevinding heeft zij zorgvuldig bronnenonderzoek gedaan ten aanzien van tal van aspecten van die organisatie. Die aspecten (variabelen zo men wil) ontleedt zij aan een minutieuze vergelijking van het militaire model met het model van de civiele politie, waarin de filosofie van het 'community policing' dominant is. Die filosofie is in de loop van de tijd ontstaan nadat aanvankelijk de invloed van het militaire denken op de structuur en het functioneren van de politie juist bijzonder groot was geweest.

Easton onderzoekt per hoofdstuk ontwikkelingen bij de Rijkswacht ten aanzien van aspecten als taakstelling, bewapening, organisatiestructuur en personeelsbeheer (met enige saillante gegevens over de positie van vrouwen!), de opleidingen alsmede de mate van disciplineren en kazernering. Ten aanzien van al die aspecten stelt zij de genoemde ontwikkeling in de richting van demilitarisering vast. Maar die ontwikkeling is niet zover gegaan dat de Rijkswacht zelfs maar in de buurt is gekomen van wat zij als 'community policing' heeft gedefinieerd. Toch is zij niet zeker van het onomkeerbare karakter van de ontwikkeling, en daar heeft zij ook wel reden toe want in Nederland bijvoorbeeld is de positie van de marechaussee als vierde krijgsmachtdeel juist weer nadrukkelijker in beeld gekomen. Bovendien is het de vraag of zo'n militaire politieorganisatie gelet op taak en positie wel volledig zou moeten voldoen aan het ideaal van de 'community policing'. Easton is daar niet echt duidelijk in, en toont twijfel in dit opzicht. Daarmee komen we aan de grenzen van haar proefschrift.

Die beperkingen zijn wat mij betreft tweeërlei. Easton had wat mij betreft wel wat meer aan comparatieve, landenvergelijkend onderzoek kunnen doen. Een hoofdstuk hierover had niet misstaan. Juist zo'n landenvergelijking had aan de beantwoording van haar vraagstelling, – die op duidelijk meer gericht is dan een historische beschrijving van een uniek, op zichzelf staand fenomeen –, een duidelijke bijdrage kunnen leveren. Daarnaast verzuimt zij, na haar typologische exercitie uit het begin van haar boek, de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht zelf te onderzoeken. Het zou heel goed zo kunnen zijn, dat een aantal ontwikkelingen in de

richting van demilitarisering ook in de krijgsmacht zelf te vinden zijn. Als dat zo is, en daar zijn wel aanwijzingen voor, dan schuiven beide instituties op in de richting van minder specifiek militair naar meer algemeen maatschappelijk. Dat zou haar bevindingen dan toch weer in een wat ander daglicht stellen.

Ondanks deze kanttekeningen hecht ik eraan te vermelden dat het boek van Marleen Easton meer dan voortreffelijk is, en dat zij zich als een meer dan gemiddeld competente sociologe heeft laten kennen.

Sjo Soeters



Zojuist verschenen!

HANS VAN DE BRAAK

Ontsnappingskunst

Evolutie van de creatieve geest

Intrigerende studie naar de oorsprong en ontwikkeling van creativiteit op het snijvlak van psychologie en de evolutietheorie.

AUGUSTUS 2002 • ISBN 90 5356 589 2
200 PAGINA'S • € 22,50
AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS
TEL. 020-420 00 50 • WWW.AUP.NL

